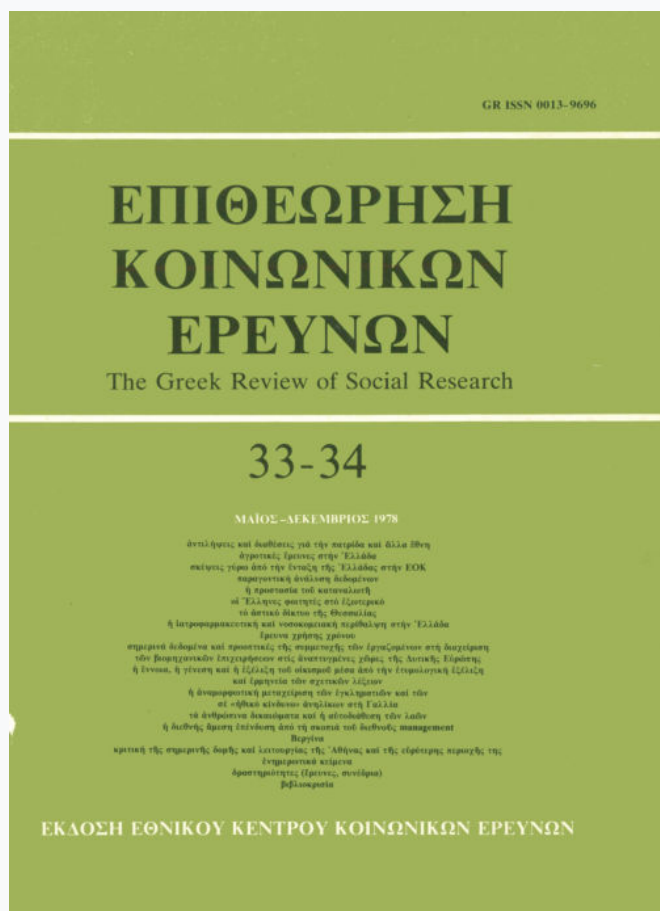

The Greek Review of Social Research

Vol 33 (1978)

33-34

Κριτική της σημερινής δομής και λειτουργίας της Αθήνας και της ευρύτερης περιοχής της

(ΤΕΕ) Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, (ΕΚΚΕ) Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Νίκος Πολυδωρίδης, Αλέξης Χατζηδάκης

doi: [10.12681/grsr.325](https://doi.org/10.12681/grsr.325)

Copyright © 1978, (ΤΕΕ) Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, (ΕΚΚΕ) Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Νίκος Πολυδωρίδης, Αλέξης Χατζηδάκης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΤΕΕ), Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Πολυδωρίδης Ν., & Χατζηδάκης Α. (1978). Κριτική της σημερινής δομής και λειτουργίας της Αθήνας και της ευρύτερης περιοχής της. *The Greek Review of Social Research*, 33, 479–487. <https://doi.org/10.12681/grsr.325>

κριτική τής σημερινής δομής καί λειτουργίας τής 'Αθήνας καί τής εϋρύτερης περιοχής της

Σύνοψη έκθεσης τής κοινής ομάδας εργασίας
τῶν Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Ἑλλάδος καί
τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἑρευνῶν:
Μάριος Καμχῆς, Φώτης Καραμήτσος, Παῦλος
Λουκάκης, Αὐγή Μαρκοπούλου, Γιώργος
Τσουγιόπουλος

Εἰδικοί συνεργάτες: Νίκος Πολυδωρίδης,
Ἀλέξης Χατζηδάκης

Τόν Αὐγούστο 1978 ὁ Ὑφυπουργός Δημοσίων Ἔργων ζήτησε μεταξύ ἄλλων ἀπό τό ΤΕΕ καί τό ΕΚΚΕ νά ἐκφράσουν ἀπόψεις καί κρίσεις πάνω στίς ὑφιστάμενες μελέτες ρυθμιστικοῦ σχεδίου Ἀθηνῶν καθώς καί πάνω στό σημερινό σύστημα λειτουργίας τῆς πόλης.

Προκειμένου νά γίνει μιά πιό ολοκληρωμένη ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος—ἰδιαίτερα ἐν ὄψει τοῦ ἐλάχιστου χρονικοῦ διαστήματος πού διατέθηκε ἀπό τό Ὑπουργεῖο γιά τήν ἐκπόνηση αὐτοῦ τοῦ ἔργου—τό ΤΕΕ καί τό ΕΚΚΕ προχώρησαν στή σύσταση μιᾶς κοινῆς ομάδας ἐργασίας γιά τή σύνταξη μιᾶς κοινῆς ἐκθεσης.

Ἡ ἐκθεση βασίζεται:

(α) στίς μελέτες:

— Ὑπουργεῖο Δημοσίων Ἔργων, *Ρυθμιστικό Σχέδιο Ἀθηνῶν 1975* (ΡΣΑ 75)

— Ὑπουργεῖο Δημοσίων Ἔργων, *Πολιτική τῆς Ρυθμίσεως τῶν Χωροταξικῶν Μεγεθῶν Ἀττικῆς, Πρόταση 1977* (Πολιτική '77).

— Γραφεῖο Δοξιάδη, *Χωροταξικό Σχέδιο καί Πρόγραμμα τῆς Περιοχῆς Πρωτευούσης*. Ἡ ἐκθεση ἀναφέρεται μόνο περιθωριακά στή μελέτη αὐτή, γιατί τόσο τό ΤΕΕ ὅσο καί τό ΕΚΚΕ ἔχουν διατυπώσει τίς παρατηρήσεις τους πάνω σ' αὐτήν, ὅταν τοὺς τὸ ζήτησε τό Ὑπουργεῖο Συντονισμοῦ τό 1976. Οἱ παρατηρήσεις αὐτές ἐπισυνάπτονται στήν ἐκθεση ὡς παράρτημα.

(β) Σέ μιά σειρά ἐιδικότερων μελετῶν γιά τήν Ἀθήνα καί γενικότερα γιά θέματα προγραμματισμοῦ καί σχεδιασμοῦ, πού ἔχουν ἐκπονηθεῖ ἀπό ομάδες ἐργασίας τοῦ ΤΕΕ καί ἄλλους καί πού ἀναφέρονται στή βιβλιογραφία τῆς ἐκθεσης.

Ἡ ἐκθεση ἀποτελεῖται ἀπό πέντε κεφάλαια:

Στό *πρῶτο κεφάλαιο* (Εἰσαγωγή) γίνεται μιά σύντομη ἀναδρομή στήν ἱστορική αἰτία τοῦ φαινομένου πού ἀποτελεῖ τό βασικό πρόβλημα τῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς τῆς Ἀθῆνας καί πού εἶναι ὁ *ὑπερσυγκεντρωτισμός*.

Στό *δευτέρο κεφάλαιο* παρατίθενται βασικά χαρακτηριστικά μεγέθη καί προβλήματα κατὰ τομεᾶ.

Στό *τρίτο κεφάλαιο* γίνεται ἡ ἀλληλοσυσχέτιση τῶν προβλημάτων καί ἐντοπίζονται ἐκεῖνα πού εἶναι προϊόν συσσωρευμένων αἰτίων.

Στό *τέταρτο κεφάλαιο* ἀσκεῖται κριτική (α) σέ ἐπιλεγμένα σημεῖα τῶν μελετῶν/προτάσεων ρυθμιστικοῦ σχεδίου πού ἀναφέρθηκαν πρίν. (β) στά μέτρα ἐπέμβασης καί κυρίως στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο λαμβάνονται ἢ ἀποφασίζονται αὐτά τά μέτρα.

Στό *πέμπτο κεφάλαιο* διατυπώνονται ὁρισμένες ἀρχές καί προτάσεις σχεδιασμοῦ καί παρεμβάσεων γιά τήν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τῆς Ἀθῆνας.

Ἡ ἐκθεση ὑποβλήθηκε στόν Ὑφυπουργό Δημοσίων Ἔργων τόν Ὀκτώβριο 1978 καί παρουσι-

ἄσθηκε μαζί μέ τίς προτάσεις ἄλλων φορέων καί ἰδιωτῶν μελετητῶν σέ εἰδική συγκέντρωση πού ὀργάνωσε τό Ὑπουργεῖο Δημοσίων Ἔργων στίς 16 Νοεμβρίου 1978.

Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἡ περίληψη πού παρουσιάσθηκε στή συγκέντρωση αὐτή καί ἀναφέρεται σέ βασικά σημεῖα τῶν κεφαλαίων τῆς ἔκθεσης ἐκτός ἀπό τό κεφάλαιο τῶν χαρακτηριστικῶν μεγεθῶν· αὐτά θεωροῦνται δεδομένα καί οἱ ἐνδιαφερόμενοι παραπέμπονται στό πλήρες κείμενο τῆς ἔκθεσης.*

1. ἁλληλοσυσχετίσεις προβλημάτων

1.1 Τό βασικό σχῆμα τῆς δομῆς τῆς πόλης εἶναι γνωστό (βλ. ἁρτήν).

Στό κέντρο συγκεντρώνονται ὅλες οἱ σημαντικές διοικητικές λειτουργίες —κρατικές καί ἰδιωτικές— τό ἐμπόριο, τά ἄρχαία κλπ.

Τό κέντρο μαζί μέ τή Λεωφόρο Συγγρού καί τά Τουρκοβούνια σχηματίζουν ἕναν ἄξονα μέσα στό λεκανοπέδιο, ἀπ' τῆς δύο μεριές τοῦ ὁποῖου ἔχουν ἀναπτυχθεῖ δύο σαφῶς διακεκριμένες μεταξύ τους ζῶνες.

Στά ἀνατολικά αὐτοῦ τοῦ κεντρικοῦ ἄξονα βρίσκονται συνοικίες (ὄχι πιά προάστια) μεσαίων καί ὑψηλῶν εἰσοδημάτων, τά περισσότερα ἰδιωτικά σχολεῖα, οἱ νέες πανεπιστημιακές ἐγκαταστάσεις, τά πιά πολλά νοσοκομεῖα καί ἰδιωτικές κλινικές, ὁρισμένες δημόσιες ὑπηρεσίες καί ὀργανισμοί, γραφεῖα ξένων ἐπιχειρήσεων. Στήν περιοχή αὐτή διακρίνεται κανεῖς μεγαλοεργοὶς περιοχῆς πράσινου, συγκριτικά χαμηλοῦς συντελεστῆς δόμησης, δρόμους σύγχρονους καί καλοδιατηρημένους.

Στά δυτικά τοῦ κεντρικοῦ ἄξονα βρίσκεται ἡ ἀγορά χονδρεμπορίου, οἱ βιομηχανικές περιοχές πού ἔχουν πλέον ἀναπτυχθεῖ κατά μήκος τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Ἀθηνῶν-Λαμίας. Μέσα ἀπό τίς περιοχές αὐτές περνοῦν καί οἱ βασικές ἐθνικές ὁδικές καί σιδηροδρομικές γραμμές μεταφορῶν. Δυτικότερα, πίσω ἀπό αὐτή τή μάτρα τῶν βιομηχανικῶν καί ὑπερσυνεκτικῶν μεταφορικῶν λειτουργιῶν ἔχει ἀναπτυχθεῖ ἡ ἄλυσίδα τῶν ἐργατικῶν συνοικιῶν ἀπό τόν Πειραιᾶ μέχρι τά Ἄνω Λιόσια, ἀνάμεσα στό Αἰγάλεω καί τοῦς πρόποδες τῆς Πάρνηθας. Σέ αὐτές τίς περιοχές κατοικίας, διακρίνεται κανεῖς λιγότερα ποσοστά σέ χώρους πράσινου, κοινωνικῶν ἐξυπηρετήσεων καί ὑπερτοπικῶν ἢ περιφερειακῶν λειτουργιῶν· αὐτές οἱ περιοχές ἀποτελοῦν τόν ὑποδοχέα τοῦ νεοεισερχόμενου γιά ἀνάγνιση ἐργασίας πληθυσμοῦ καί συγχρόνως τό πεδίο κάθε λογῆς αὐθαίρετης δόμησης καί κερδοσκοπικῆς ἐνταξίας γῆς στόν ἀστικό χώρο.

Εἶναι πολύ χαρακτηριστικό ὅτι λείπουν οὐσι-

αστικές ὁδικές συνδέσεις μεταξύ δυτικῆς καί ἀνατολικῆς περιοχῆς.

1.2 Τά προβλήματα πού ἔχουν δημιουργηθεῖ ἀπό τήν ὑπερσυγκέντρωση τῶν τομέων παραγωγῆς τόσο στό Λεκανοπέδιο ὅσο καί στόν εὐρύτερο οἰκονομικό-λειτουργικό χώρο τῆς πρωτεύουσας ἔχουν στή διάρκεια τοῦ χρόνου προκαλέσει μιά σειρά ἄλλων πολυσύνθετων προβλημάτων ἐξίσου σημαντικῶν, ἂν ὄχι καί σημαντικότερων ἀπό τά ἄρχικά. Τά προβλήματα αὐτά ἀποτελοῦν προϊόν ὄχι μόνον ἐπιμέρους ποσοτικῶν καί ποιοτικῶν μεγεθῶν κάθε τομέα, ἀλλά συνθέτουν ἕνα γενικότερο φάσμα οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν, λειτουργικῶν καί χωροθετικῶν ἀπαιτήσεων πού, ποσοστικά καί ποιοτικά, ἔχουν φτάσει σήμερα σέ ὀριακή κατάσταση καί εἶναι δύσκολο, πολλές φορές μάλιστα ἀδύνατο, νά ικανοποιηθοῦν. Τά προβλήματα αὐτά σχετίζονται μέ: τήν ἀστική γῆ, τήν κατοικία, τήν ἐργασία, τήν κοινωνική διαστρωμάτωση, τήν τεχνική ὑποδομή, τήν πνευματική καί σωματική ἀνάπτυξη, τό φυσικό περιβάλλον, τή δημογραφική διάθρῳση, τήν κοινωνική διαστρωμάτωση, τή διοικητική ὀργάνωση καί γενικότερα τήν ὀργάνωση τοῦ χώρου, τίς ἀστικές καί λοιπές μεταφορές, τόν χαρακτηρισμό τελικά τῆς προσφερόμενης ποιότητας ζωῆς.

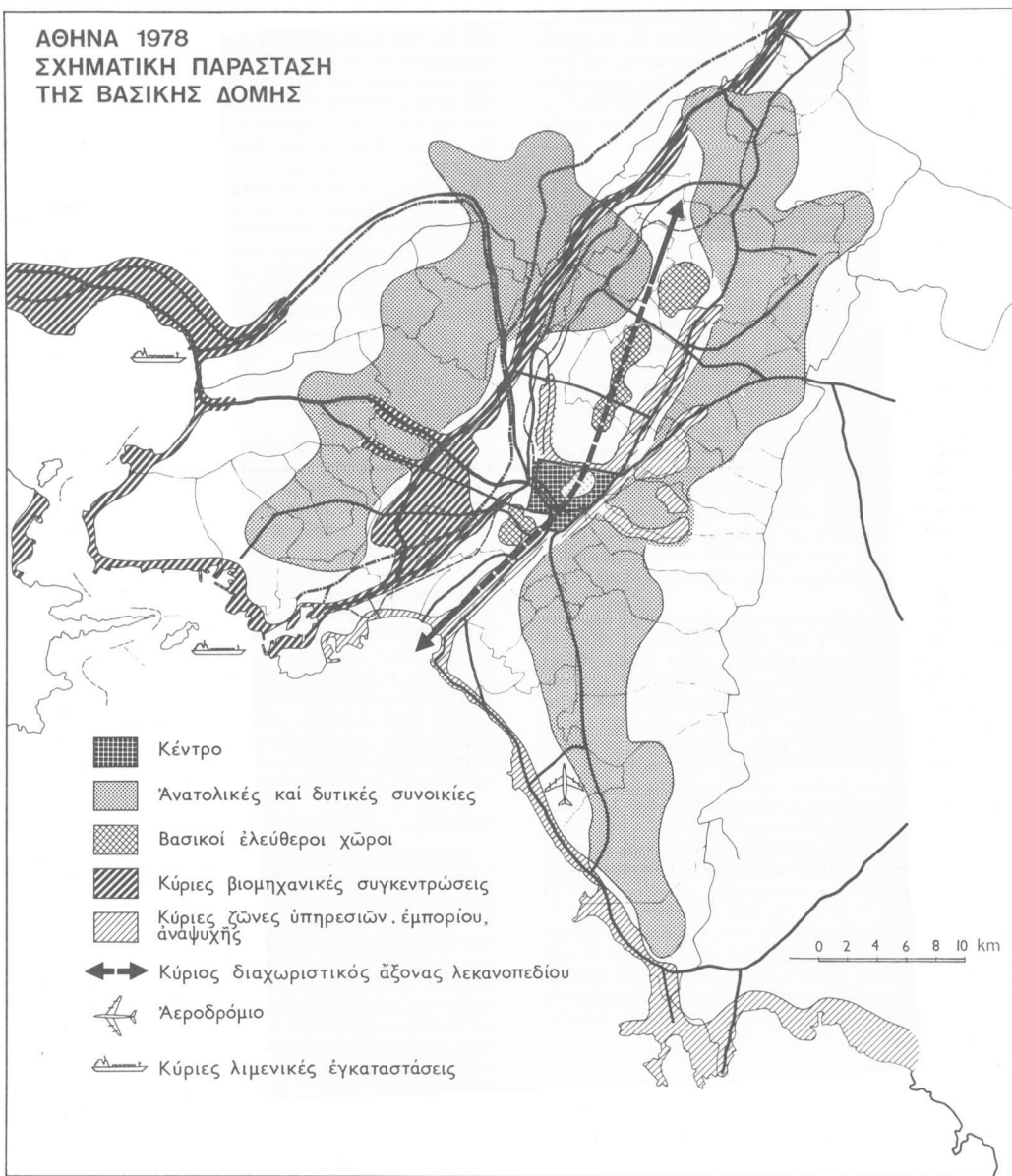
1.3 Στή συνέχεια γίνεται ἀναφορά σέ πέντε ἀπ' αὐτά:

Ἀστική γῆ

Ὁ ἐμπορευματοποιημένος τρόπος ἐνταξίας τῆς γῆς στόν ἀστικό χώρο, τό καθεστῶς συνταγματικῆς προστασίας τῆς, ἡ ὑπερμετρική κατάτμησή τῆς, ἡ ἀδυναμία ἀπόκτησης καί διασφάλισης δημόσιας γῆς, ἡ συνεχιζόμενη τάση νά ἀποτελεῖ ἡ γῆ βασικό μέσο οἰκονομικῆς καί ἀποταμιευτικῆς διασφάλισης καί ἐπένδυσης, τέλος ἡ συνεχῆς αὔξηση τῆς ἀξίας τῆς, ἔχουν ὁδηγήσει σέ μιά κατάσταση πού ἔχει δυσχεράνει καί δυσχεραίνει περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο παράγοντα τίς προσπάθειες ρυθμιστικῆς ἐπέμβασης στόν ἀστικό χώρο, ἰδιαίτερα τῆς πρωτεύουσας. Ἡ ἰδιωτική γῆ καλύπτει τό μέγιστο τμήμα τῆς ἀστικῆς γῆς. Ἡ κατάτμησή τῆς στά τόσο μικρά μέγεθος εἶναι ἀποτέλεσμα γενικότερων οἰκονομικῶν δομῶν καί κοινωνικῶν ἀναγκῶν (ὅπως οἱ μικρές ἀποταμιεύσεις, τά χαμηλά εἰσοδήματα, ἡ ἀνάγκη σέ στέγη κ.ἄ.) καί ἀποτελεῖ σήμερα βασικό τμήμα ἐνός φαύλου κύκλου παραγωγῆς τοῦ χώρου (ὅπως ἡ κερδοσκοπική-ἐμπορευματική διάθεση, μικρές οἰκοδομικές ἐπιχειρήσεις, τρόποι καί ὕλικά κατασκευῆς, μορφή καί λειτουργία κτιρίων κ.ἄ.). Ἐπισημαίνονται ἰδιαίτερα δύο διαπιστώσεις: (α) ἡ ἐσωτερική ὀργάνωση καί εἰκόνα τῶν ἀπαράδεκτα μικρῶν οἰκοδομικῶν τετραγώνων, (β) τό μεγάλο μήκος δρόμων μή ἱεραρχημένων, πού ἐντοπιῶνται μποροῦν νά ικανοποιήσουν ἐλάχιστες ὀργανικές σχέσεις στίς γειτονιές καί στίς εὐρύτερες μεταφορικές λειτουργίες. Διαπι-

* Ἀντίτυπα τῆς ἔκθεσης βρίσκονται στίς βιβλιοθήκες τοῦ ΕΚΚΕ καί τοῦ ΤΕΕ.

ΑΘΗΝΑ 1978
ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ
ΤΗΣ ΒΑΣΙΚΗΣ ΔΟΜΗΣ

στώνεται πὼς τὰ γενικά αὐτὰ χαρακτηριστικά τῆς ἀστικῆς γῆς ὑπάρχουν τόσο σὲ ὅλες τὶς περιοχές κατοικίας, κάθε εἰσοδηματικῆς κατηγορίας καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέση τους στὸν ἀστικό χῶρο, ὅσο καὶ σὲ περιοχές ἄλλων οἰκονομικῶν χρήσεων, π.χ. στὸ κέντρο, στίς περιοχές βιομηχανίας, ἀναψυχῆς κλπ.

Κατοικία

Μέχρι σήμερα δὲν ἔχει διερευνηθεῖ πὼς ἡ κατοικία, ὁ χῶρος δηλαδή πού ζεῖ σημαντικό χρόνο τῆς ἡμέρας ὁ πληθυσμός, συνδέεται μέ ἐκείνους πού συμπληρώνουν τὸν κύκλο τῶν ὑπόλοιπων βιοτικῶν, οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν, πνευματικῶν καὶ ἄλλων ἀναγκῶν του. Μία τέτοια διερεύνηση εἶναι ἀναγκαία, ἀπὸ τὴ μία μεριά γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ ἂν παρέχονται, καὶ τότε γιὰ ποιούς, οἱ ἀναγκαῖες ἐξυπηρετήσεις καὶ ἐκπληρώνεται ὁ ἀπαραίτητος κύκλος προϋποθέσεων στοιχειωδῶν συνθηκῶν ἀνθρώπινης ζωῆς, τί λείπει, τί χρειάζεται καὶ πού, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά γιὰ νὰ ἐντοπιστοῦν οἱ συγκεκριμένες μετακινήσεις καὶ ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν παραπάνω. Ὅλα αὐτὰ δὲν ἀρκεῖ νὰ διερευνηθοῦν σὲ ἐπίπεδο γενικῶν στατιστικῶν μέσων ὄρων, ἀλλὰ σὲ σχέση μέ τίς συγκεκριμένες λειτουργίες χρήσης καὶ δραστηριότητας πού περιλαμβάνει ὁ ζωντανός οργανισμός μιᾶς τέτοιας πολυσύνθετης μεγαλούπολης.

Ἡ μόνη λειτουργία πού σὲ κάποιο βαθμὸ ἀκολουθεῖ τὴν αὐξανόμενη πυκνότητα κατοικίας εἶναι τὸ λιανικὸ ἐμπόριο—καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι τυχαῖο. Εἶναι συνέπεια μιᾶς λογικῆς τῆς λειτουργίας καὶ ὀργάνωσης καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ τομέα, ὅπως αὐτός ἐκφράζεται ἰδιαίτερα στὴν Ἑλλάδα, καὶ τῆς δομῆς τῆς κατοικίας καὶ τῆς πόλης ἐν γένει. Ἐτσι, αὐτὸ τὸ φαινόμενο δὲν μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει κριτήριο γενικότερων ἐκτιμήσεων ἐν ὄψει τῆς ἐλλειμματικῆς προσφοράς ἄλλων βασικῶν κοινωνικῶν λειτουργιῶν, ὅπως ἡ παιδεία, ἡ ὑγεία, ἡ ἀναψυχὴ κ.ά.

Σὲ σχέση μέ τὸ πρόβλημα τῆς κατοικίας ὡς πρὸς τὸν πολεοδομικὸ ἴστό μπορούμε νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι ὑπάρχουν δύο κατηγορίες *υποβάθμισης*. Ἡ πρώτη ἀφορᾷ σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν κατοικία καὶ τὸ περιβάλλον τῆς, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ κυμαίνεται. Ἡ δεύτερη κατηγορία ὑποβάθμισης, πού φυσικά ἐπιδρᾷ καὶ στὴν πρώτη, ἀφορᾷ στὴν ἑλλειψὴ βασικῶν τοπικῶν ἐξυπηρετήσεων καὶ στὴν πλήρη δυσαρμονία τῶν περιοχῶν κατοικίας μέ τίς ὑπόλοιπες ἀστικές λειτουργίες.

Διοικητικὴ ὀργάνωση

Ἡ *συγκέντρωση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας*, ὁ ὑπερσυγκεντρωτισμός τῆς Κεντρικῆς Διοίκησης μέ ἀποκλειστικὸν οὐσιαστικὰ ἀρμοδιότητες στὸ πεδίο τῶν ἐπιτελικῶν στόχων, τοῦ προγραμματισμοῦ, τοῦ σχε-

διασμοῦ τῶν ἀποφάσεων καὶ μέτρων, συνήθως μάλιστα καὶ τῆς ὀλοποίησης ἔργων, ἔχει ἐντάξει καὶ ἐνσωματώσει τὸ σύνολο τῶν προβλημάτων τῆς προτείνουσας μέσα στὰ ἴδια τῆς τὰ πλαίσια, ἀγνοώντας πὼς αὐτὰ κινούνται σὲ σημαντικότερο βαθμὸ καὶ σὲ ἕνα δεύτερο ἐξ ἴσου σημαντικό ἐπίπεδο, δηλαδή στὸ ἐπίπεδο τῆς Τοπικῆς Αυτοδιοίκησης. Δὲν παραγνωρίζεται τὸ γεγονός πὼς σχετικὰ μέ τὸν ἐθνικὸ ρόλο τῆς Ἀθήνας, μερικές ἀποφάσεις γι' αὐτὴν, ἐπιτελικοῦ καὶ προγραμματικοῦ χαρακτῆρα, ἀνάγονται στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἐθνικοῦ καὶ περιφερειακοῦ χῶρου. Εἶναι ὅμως ἐπίσης γεγονός πὼς μιὰ σειρά ἀποφάσεων γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ διάρθρωση καὶ ἀνάπτυξη τῆς πόλης ἀνάγονται σ' ἕνα δεύτερο ἐπίπεδο ἐπιτελικῶν, προγραμματικῶν καὶ ἐκτελεστικῶν ἀποφάσεων. Αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο ἀπαιτεῖ μιὰ πολιτικὴ καὶ διοικητικὴ ὀργάνωση ἄλλης βαθμίδας.

Ἀστικές μεταφορές

Ἡ *δύσμορφη καὶ ἀντιλειτουργικὴ ἀνάπτυξη* τῆς πόλης ἀντανακλάται καὶ στίς ἀστικές μεταφορές. Ὑπάρχει σήμερα μιὰ μεγάλῃ ἐμπλοκῇ τῶν μεταφορῶν πού σχετίζονται μέ τὴν ἴδια τὴν πόλη καὶ ἐκείνων πού ἀφοροῦν στίς ἐθνικές-ὑπεραστικές μεταφορές. Ἡ ἐμπλοκὴ αὕτῃ διαπιστώνεται τόσο στοὺς διαδρόμους μεταφορῶν ὅσο καὶ στοὺς κόμβους.

Τὸ πρόβλημα τῆς κυκλοφορίας καὶ τῶν μεταφορῶν προκύπτει ἀπὸ τὴ διάταξη τῶν λειτουργιῶν στὸ χῶρο. Αὐτὸ σημαίνει πὼς ἡ λύση τοῦ προβλήματος δὲν βρίσκεται στὰ πλαίσια τοῦ ἴδιου τοῦ προβλήματος—π.χ. ἡ δημιουργία ἀπλῶς νέων ἀρτηριῶν δὲν ἐπιλύει τὸ πρόβλημα, τὸ μεταθέτει μόνο χρονικά—, ἀλλὰ ἡ λύση προκύπτει ἀπὸ τὴν προγραμματισμένη διάταξη τῶν λειτουργιῶν στὸ χῶρο καὶ τὴ μελετημένη διανομὴ τῶν ρόλων ἀνάμεσα στὰ δημόσια καὶ τὰ ἰδιωτικά μεταφορικὰ μέσα.

Χαρακτῆρας τοῦ ἀστικοῦ περιβάλλοντος

Ἡ *διατάραξη τῆς οἰκολογικῆς ἰσορροπίας* καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀστικοῦ ἴστου συνιστοῦν ἕνα πρόβλημα πού συνδέεται ἄμεσα μέ τὸ χαρακτῆρα καὶ τὴ λειτουργία τοῦ ἀστικοῦ περιβάλλοντος. Ὁ ἀπέραντος οἰκοδομικὸς ὄγκος, πού λέγεται Ἀθήνα, ἡ ἐλλειψὴ πρασίνου καὶ ἐλευθέρων χώρων, ἡ καταστροφὴ δασῶν, ἡ ρύπανση καὶ καταστροφὴ τῶν ἁκτῶν καὶ τοῦ θαλάσσιου πλούτου, ἡ ἀσέβεια πρὸς τὸ φυσικὸ περιβάλλον γενικότερα, ἔχουν στερήσει ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς βασικὲς πηγὲς ἀνανέωσης τῶν φυσικῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος.

Τὸ πρόβλημα ὅμως δὲν ἔχει μόνο τὴ διάσταση αὕτῃ. Συνδέεται ἄμεσα καὶ μέ τὴ λειτουργία τοῦ ἀστικοῦ χῶρου. Σημαντικὴ ἐξ ἴσου εἶναι ἡ καταστροφὴ καὶ οἱ ἐλλείψεις τοῦ δομημένου χῶρου, τοῦ

ἄμεσου καὶ καθημερινοῦ χώρου πού ζοῦν οἱ ἄνθρωποι.

Αὐτὴ ἡ δόμηση τῆς πόλης ἔχει οδηγήσει στό νά θυσιασθοῦν στό ὄνομα τῆς «ἐκμετάλλευσης» καί τῆς «ἀξιοποίησης» στοιχεῖα τῆς *παράδοσης* καί τῆς *ιστορίας* τῆς πόλης—καί κατ' ἐπέκταση τῆς χώρας. Χάνεται ἡ μνήμη τῆς πόλης. Ἡ 'Αθήνα εἶναι μιὰ πόλη χωρίς χαρακτῆρα. 'Από τό νεοεισερχόμενο πληθυσμό ὅσοι δέν παραμένουν μέ τήν ψυχὴ τους στόν τόπο καταγωγῆς τους, γίνονται τό πολύ-πολύ «πρωτευουσιάνοι» χωρίς βιάματα, γνώσεις καί πίστη γιά τήν ἱστορία τῆς πόλης στήν ὁποία ἤλθαν γιά νά ζήσουν. Ἡ εὐθύνη βέβαια δέν εἶναι δική τους. Στό σημεῖο αὐτό ἡ εὐθύνη ἀνήκει πρώτα καί κυρίως στήν Πολιτεία.

2. κριτική μελετῶν καί μέτρων ἐπέμβασης

2.1 'Ενὸς τῶ ΡΣΑ '75 ἀποτελεῖ κατ' ἀρχὴν μιὰ πλήρη πρόταση ρυθμιστικοῦ σχεδίου, ἡ Πρόταση '77 ἀποτελεῖ προγραμματικά τό σχέδιο μιᾶς πολιτικῆς ρυθμίσεως τῶν χωροταξικῶν μεγεθῶν Ἀττικῆς (ὅπως δηλώνει ὁ τίτλος τῆς). Ἡ διαφορά στή μορφή εἶναι σημαντική. Γιατί ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν προφανή συγγένεια τῶν δύο προτάσεων σέ σχέση μέ τό περιεχόμενο γενικά καί μέ τὰ χρησιμοποιούμενα στοιχεία εἰδικότερα, ἡ Πρόταση '77 γίνεται μέ ἐπίγνωση τοῦ ὅτι ἡ σύνταξη ρυθμιστικῶν σχεδίων, γιά νά ἔχει λογική, ἐπιστημονική καί πρακτική ἐγκυρότητα, δέν μπορεῖ νά προηγηθεῖ τῆς σύνταξης τοῦ Χωροταξικοῦ Σχεδίου ἐθνικοῦ ἐπιπέδου. Γι' αὐτὸ ἡ Πολιτική '77 μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς ἓν ἐνδιάμεσο ἐργαλεῖο μεταξὺ τῆς παρούσης ἀνυπαρξίας Ρυθμιστικοῦ Σχεδίου καί τῆς μελλοντικῆς δημιουργίας τῆς προϋπόθεσης γιά τὴ σύνταξη ἐνὸς ὁριστικοῦ καί νομιμοποιημένου Ρυθμιστικοῦ Σχεδίου—δηλαδὴ τῆς διατύπωσης καί ἐγκρίσης τοῦ Χωροταξικοῦ Σχεδίου γιά τὴν Ἑλλάδα.

2.2 Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν καταλληλότητα τῆς Πρότασης '77 γιά τὴν πραγματοποίηση τῆς ἴδιας τῆς τῆς πρόθεσης, ἡ πρόθεση καθ' ἑαυτὴν εἶναι ὀρθὴ καί ἀποτελεῖ ἐν ὄψει τῆς κατάστασης τοῦ σχεδιασμοῦ στὴ χώρα τὸν πῶν πρόσφορο τρόπο προσέγγισης τοῦ προβλήματος. Πράγματι, ἡ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων μιᾶς μητροπολιτικῆς περιοχῆς, ὅπως πρέπει νά θεωρηθεῖ ἡ 'Αθήνα, καί ἰδιαίτερα μέ τὴν ἰδιάζουσα φὴν τὸν προβλημάτων πού παρουσιάζει ἡ 'Αθήνα, μπορεῖ νά γίνῃ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς σχεδιαστικῆς μεθοδολογίας σέ τέσσερα ἐπίπεδα: (1) στό *ἐθνικὸ χωροταξικὸ ἐπίπεδο*, ὅπου διατυπώνονται στὴ γενική τους μορφή οἱ ἀναπτυξιακοὶ στόχοι γιά τὴν περιοχή καί καθορίζεται ὁ λειτουργικὸς ρόλος καί ἡ οικονομική, κοινωνική καί διοικητική σημασία τῆς στό πλαίσιο τῆς χώρας, (2) στό ἐπίπεδο ἐνὸς *μακροπρόθεσμου γενικοῦ στρατηγικοῦ προγράμματος* ἀνάπτυξης τῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς, ὅπου συγκε-

κριμενοποιοῦνται καί ἐξειδικεύονται οἱ στόχοι τοῦ χωροταξικοῦ σχεδίου γιά τὴν περιοχή καί τίθενται συγχρόνως προτεραιότητες ὑλοποίησής τους βάσει ἐνὸς προγράμματος χρηματοδότησης καί ἐπενδύσεων. (3) στό ἐπίπεδο τοῦ *ρυθμιστικοῦ σχεδίου* πού βασικὸ του περιεχόμενο εἶναι ἡ βραχυ- ἕως μεσοπρόθεσμη πρόβλεψη τῶν ἀναγκῶν καί ἡ ἀνάλογη κατανομή τῶν χρήσεων γῆς καί τό ὅποιο λειτουργεῖ ὡς πλαίσιο γιά τὴν ὑλοποίηση τῶν στόχων τοῦ γενικοῦ προγράμματος ἀνάπτυξης καί (4) στό ἐπίπεδο τῶν *πολεοδομικῶν (ρυμοτομικῶν) σχεδίων* πού πραγματοποιοῦν τίς προβλέψεις τοῦ ρυθμιστικοῦ σχεδίου καί ἀποτελοῦν τὴ νομικὴ βάση τοῦ σχεδιασμοῦ στό τοπικὸ ἐπίπεδο.

Τὸ ΡΣΑ '75 δέν ἔχει τὴ μορφή ἐνὸς κλασσικοῦ ρυθμιστικοῦ σχεδίου, ἀλλὰ ἀποτελεῖ—σύμφωνα μέ τὴν ὁρολογία τοῦ σχεδιαστικοῦ συστήματος πού σκιαγραφεῖται πῶς πάνω—μᾶλλον ἓνα μίγμα μακροχρόνιου ἀναπτυξιακοῦ προγράμματος καί ρυθμιστικοῦ σχεδίου. Ἡ ἀμαλγαματικὴ μορφή τοῦ ΡΣΑ '75 ἀποκαλύπτεται ἰδιαίτερα στὶς παραδοχές τοῦ χρονικοῦ ὁρίζοντα (ἔτος 2000) καί τῆς πληθυσμιακῆς στάθμης γιά τὸ ἔτος 2000 (4,2 ἐκ. κατ.).

2.3 Ἡ προβληματικὴ τῆς *ἀνάπλασης* δέν ἀναπτύσσεται στό ΡΣΑ '75, παρουσιάζεται ἀπλῶς ὡς στόχος, καί προτείνεται ἡ ἀνάπτυξη σύνταξης σχετικῶν μελετῶν μετὰ τὴν ἐγκρίση τοῦ ΡΣΑ σέ περιοχές πού ἔχουν καθορισθεῖ στό σχέδιο. Στὴν Πολιτική '77 γίνονται κάπως πῶς συγκεκριμένους λόγους γιά τὴν ἀνάπλαση καί μάλιστα γιά τοὺς στόχους τῆς ἀνάπλασης, τὴν ἔκταση πού μπορεῖ νά πάρει καί τὸν τρόπο (τοὺς τρόπους) ὑλοποίησής της. Εἶναι σαφές ὅτι καί οἱ δύο ὑφιστάμενες προτάσεις θεωροῦν τὴν ἀνάπλαση ὡς ἓναν οὐσιαστικὸ τρόπο ἀντιμετώπισης τοῦ προβλήματος τῆς Πρωτεύουσας—καί μέ αὐτὴ τὴ θεώρηση δέν μπορεῖ κανεὶς παρὰ νά συμφωνήσῃ.

Προχωρώντας σέ μιὰ πρώτη ἐξειδίκευση τοῦ θέματος θά μπορούσε κανεὶς νά σημειώσει ὅτι στὴν περίπτωση τῆς 'Αθήνας ἡ ἀνάπλαση πρέπει νά θεωρηθεῖ ὡς τρόπος ἀντιμετώπισης *ἀναπτυξιακῶν προβλημάτων*, ὅπου τὸ βάρος πέφτει στὴν ποιοτικὴ ἄποψη τῆς ἀνάπτυξης. Ἐτσι, τὰ κριτήρια τῆς ἀνάπλασης δέν προσανατολίζονται ἀπλῶς στὴ βελτίωση τῆς ποιότητας τῶν οἰκοδόμητων—ὅπως στὴν περίπτωση τῆς κλασσικῆς ἐξυγιάνσης—, ἀλλὰ εἶναι κυρίως κοινωνικά καί διαρθρωτικὰ κριτήρια.

2.4 Ἡ σχεδιασμένη ἀνάπτυξη—πῶς ἡ ἀναγκασιότῃ της δέν ἀμφισβητεῖται ἀπὸ κανέναν—εἶναι δυνατὴ καί πραγματοποιήσιμη ὅταν οἱ *περιοχές σχεδιασμοῦ* εἶναι σαφῶς καθορισμένες καί μάλιστα ἔτσι, ὥστε νά μὴν ὑπολείπεται ἔκταση γῆς ὁποιοῦδήποτε μεγέθους πού νά μὴν ἐντάσσεται στά ὅρια μιᾶς περιοχῆς σχεδιασμοῦ καί συνεπῶς νά μὴν ἐντάσσεται σέ ἓνα σχέδιο. Αὐτὰ τὰ σχέδια εἶναι τὰ *ρυθμιστικὰ σχέδια*. Ἡ ὑπαρξὴ περιοχῶν «ἐκτὸς σχεδίου» εἶναι ἀναχρονιστικὴ καί παρὰλογη.

Οἱ περιοχές σχεδιασμοῦ συμπίπτουν κατ' ἀρχὴν μὲ τὰ ὅρια τῶν περιοχῶν τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων. Μποροῦν καὶ ὀφείλουν ὥμως νὰ εἶναι κατὰ περίπτωσιν οἱ περιοχές μιᾶς ὁμάδας γειτονικῶν δήμων ἢ καὶ κοινοτήτων, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάπτυξη ἀπαιτεῖ συνεκτικό σχεδιασμό. Μποροῦν τέλος νὰ εἶναι μητροπολιτικές περιοχές—ὅπως ὁπωσδήποτε στὴν περίπτωση τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐνδεχομένως στὴν περίπτωση ἄλλων ἀστικῶν κέντρων ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ ἀνάπτυξης ποὺ παρουσιάζουν καὶ τὴν ἰδιομορφία τῆς γενικῆς δομῆς τους.

Ὁ σχεδιασμός διαφοροποιεῖται ἀνάλογα μὲ τὴν κλίμακα τοῦ ἐκάστοτε Σχεδίου καὶ ἔτσι δημιουργεῖται μιὰ ἀντικειμενικὴ ἱεραρχία στοῦ σύστημα τοῦ σχεδιασμοῦ σὲ συνάρτησιν μὲ τὸ περιεχόμενο:

Κλίμαξ	Περιεχόμενο
1. Σχέδιο ἐθνικοῦ ἐπιπέδου	— στόχοι — γενικὲς ἀπόψεις προβλημάτων — πλαίσιο τομεακοῦ καὶ περιφερειακοῦ προγραμματισμοῦ
2. Περιφερειακὸ Σχέδιο	— πραγματοποίηση στόχων τοῦ ἐθνικοῦ Σχεδίου στὴν περιφέρεια — πλαίσιο κοινοτικόῦ σχεδιασμοῦ — πραγματικὴ ἐπίτευξιν τῶν στόχων
3. Κοινοτικό Σχέδιο	— λήψη συγκεκριμένων μέτρων — ἐκτέλεση συγκεκριμένων ἔργων

Εἶναι προφανές πὼς οἱ διάφορες κλίμακες τοῦ Σχεδίου ἀπαιτοῦν τὴν ἀκριβῆ ἀντιστοιχία τους στὴν *διοικητικὴ διάρθρωση* τοῦ κράτους, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν περιοχὴ ἰσχύος τοῦ Σχεδίου. Αὐτὴ ἡ διοικητικὴ διάρθρωση, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ λειτουργήσῃ, προϋποθέτει μεγάλο βαθμὸ ἀνεξαρτησίας στὴ λήψην ἀποφάσεων στὰ διάφορα ἐπίπεδα, ποὺ ὥστόσο εἶναι συνάρτηση κατὰ κύριο λόγο τῆς οικονομικῆς ὀντότητάς τῶν διαφόρων διοικητικῶν ἐπιπέδων.

Ὡς ὄργανο πολιτικῆς πρακτικῆς τὸ Σχέδιο ἀπαιτεῖ νὰ εἶναι ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν φορέων τῆς δημόσιας ζωῆς. Γιὰ τὴ διατύπωσιν τῶν στόχων τοῦ Σχεδίου εἶναι συνεπὲς ἀπαραίτητὴ ἡ *συμμετοχὴ* ὅλων αὐτῶν τῶν φορέων μέσω μιᾶς διαδικασίας ἀμφίδρομης ροῆς τῶν ἀπαιτήσεων, ἀπόψεων, ἐπιθυμιῶν, τῆς πληροφόρησιν κλπ. Τρεῖς βασικὲς ἀπαιτήσεις τῆς συμμετοχῆς εἶναι ὅτι αὐτὴ πρέπει (α) νὰ ἔχει οὐσιαστικὴ μορφή, (β) νὰ εἶναι θεσμικὰ ἐγγυημένη καὶ (γ) νὰ εἶναι μὲ τέτοιο τρόπο ὁργανωμένη, ὥστε νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ.

2.5 Οἱ παραπάνω σύντομες παρατηρήσεις πάνω στὴ θεωρία καὶ πρακτικὴ τοῦ σχεδιασμοῦ ἴσως δὲν θὰ ἦταν ἀναγκαῖες, ἂν δὲν διατυπωνόταν στοῦ ΡΣΑ '75 μιὰ γενικὴ ἀντίληψιν σχετικὰ μὲ τὴ χρῆσιν καὶ σκοπιμότητα τῶν ρυθμιστικῶν σχεδίων ἐν γένει καί, κυρίως, ἂν ἡ πραγματικότητα τοῦ σχεδιασμοῦ στὴν Ἑλλάδα δὲν εἶχε τὴ μορφή ποὺ ἔχει.

Μιὰ παρατήρησιν πάνω στοῦ δευτέρου σημείου: Τὸ

ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀκόμα χωροταξικὸ Σχέδιο ἐθνικοῦ ἐπιπέδου γιὰ τὴν Ἑλλάδα ποὺ νὰ ἀναποκρίνεται στὶς ἀπαιτήσεις ποὺ σκιαγραφοῦνται πρὸ πάνω, εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς πραγματικότητας τοῦ σχεδιασμοῦ στὴ χώρα καὶ ὁδηγεῖ στοῦ ἐξ ἴσου χαρακτηριστικὸ φαινόμενο τοῦ νὰ γίνονται καὶ νὰ ὑλοποιούνται ἀσυντόνιστοι μεταξὺ τους καὶ πολλὰς φορές ἀλληλοσυγκρουόμενοι τομεακοὶ σχεδιασμοὶ τοπικοῦ ἢ περιφερειακοῦ ἐπιπέδου. Συγκεκριμένα, γιὰ τὴ μητροπολιτικὴ περιοχὴ τῆς Ἀθήνας μποροῦν νὰ ἀναφερθοῦν ἐνδεικτικὰ οἱ ἀσυντόνιστοι τομεακοὶ σχεδιασμοὶ τοῦ ΟΑΠ, τῆς ΕΕΥ, τοῦ ΟΤΕ καὶ τοῦ ΟΑΠ, καθὼς καὶ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας μὲ παράδειγμα τὶς πανεπιστημιακὲς ἐγκαταστάσεις.

Χαρακτηριστικὸ φαινόμενο, ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν συνεκτικοῦ σχεδιασμοῦ, εἶναι ἐπίσης τὸ ὅτι λαμβάνονται ἀποφάσεις γιὰ τὴν κατασκευὴ ἔργων—ἰδίαιτερα ἔργων πολυδάπανων καὶ κατ' ἀρχὴν σημαντικῶν—χωρὶς νὰ ἔχουν ἐξετασθεῖ οἱ ἐπιπτώσεις τους στὴν ἄμεση καὶ εὐρύτερη περιοχὴ τῆς χωροθέτησής τους καὶ χωρὶς νὰ ἔχει κριθεῖ ἡ ἀναγκαιότητα τους σύμφωνα μὲ μιὰ λειτουργικὴ ἱεράρχισιν τῶν κεντρικῶν ἐπενδύσεων τῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς. Ἐτσι, αὐξάνεται τὸ οἰκονομικὸ καὶ κοινωνικὸ κόστος τῶν ἔργων καὶ συγχρόνως ὑποβαθμίζεται ἡ καὶ μηδενίζεται ἡ σημασία τους. Ἀλλὰ καὶ οἱ δύο παραπάνω ὅροι γιὰ τὴ συνεπῆ λήψην ἀποφάσεων: ἡ διερεύνησιν τῶν ἐπιπτώσεων καὶ ἡ ἱεράρχισιν τῆς προτερῶς κεντρικῶν λειτουργιῶν προϋποθέτουν τὴν ὑπαρξὴ Σχεδίου, στοῦ ὁποῦ προβλέπονται οἱ ἀνάγκες καὶ κατανέμονται κλιμακωτὰ οἱ κεντρικὲς λειτουργίες. Ἐφ' ὅσον τὸ Σχέδιο δὲν ὑπάρχει, ὅλες οἱ ἀποφάσεις γιὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων καὶ τὰ ἴδια τὰ ἔργα (καὶ πάλι ἐνδεικτικὰ ἀναφέρονται ἐδῶ ἔργα ὅπως: ἡ ἀναμόρφωσις τῆς Λεωφόρου Συγγροῦ, τὸ Πνευματικὸ Κέντρο, τὸ Palais des Sports, τουριστικὲς ἐγκαταστάσεις) θὰ φέρονται ἐν τῷ χαρακτῆρι τοῦ αἰθαίρετου.

3. ἀρχές—προτάσεις

3.1 Ὡπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀνάλυσιν ποὺ διεξάγεται στὴ μελέτῃ, πιστεύουμε πὼς κανένα ἀπὸ τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς Ἀθήνας δὲν θὰ ἐπιλυθεῖ ριζικά, ἂν δὲν ἀπαλειφθεῖ τὸ οὐσιαστικὸ αἶτιο τῆς δημιουργίας τους, δηλαδὴ ὁ οἰκονομικός, διοικητικός καὶ πολιτιστικός συγκεντρωτισμὸς ποὺ ἔχει καταστήσει τὴν πρωτεύουσα ὄχι μόνον τὸν τόπο στοῦ ὁποῦ συγκεντρώνεται τὸ 1/3 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ τὸ μοναδικὸ πραγματικὸ κέντρο τῆς χώρας, δημιουργώντας ἔτσι πολυπλοκὰ λειτουργικὰ προβλήματα καὶ μιὰ κατ' ἐξοχὴν παρασιτικὴ οἰκονομία.

Κάθε πρόταση γιὰ γενικότερο σχεδιασμό ἢ καὶ ὁποιαδήποτε παρέμβαση πρέπει νὰ βασίζεται στὶς ἑξῆς ἀρχές:

- (1) 'Απαλλαγή της πόλης από τις σημερινές πιέσεις με δυναμική και αναδιρθωτική αποκέντρωση.
- (2) 'Επέμβαση στον αστικό ιστό με τρόπους που δεν προκαλούν νέες συγκεντρώσεις, αλλά βελτιώνουν την ποιότητα ζωής και οργανώνουν τη δομή της πόλης.

Οι προτάσεις που διατυπώνονται στην έκθεση αναφέρονται σε δύο στόχους: (1) στους τρόπους αντιμετώπισης των αιτιών της υπερσυγκέντρωσης στην 'Αθήνα, και (2) στους τρόπους αντιμετώπισης των προβλημάτων που έχει δημιουργήσει ή υπερσυγκέντρωση έως σήμερα.

3.2 Το θέμα της υπερσυγκέντρωσης και της παρασιτικής μορφής της οικονομίας της 'Αθήνας, απαιτεί συνολική θεώρηση του προβλήματος «σχέσεις Πρωτεύουσας και λοιπής Χώρας» και *άμεση και ουσιαστική κρατική παρέμβαση*:

- (1) Σοβαρές επενδυτικές πρωτοβουλίες του κράτους σε βιομηχανίες αιχμής και προωθημένες τεχνολογίας, όπου ο ιδιωτικός τομέας είτε αδρανεί είτε δεν είναι σε θέση να συγκεντρώσει τα αναγκαία κεφάλαια και να αναλάβει τους επιχειρηματικούς κινδύνους. Κρίνεται απαραίτητη η συντονισμένη προσπάθεια του Κράτους ώστε να είναι σε θέση να μελετά τις δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας σε βάθος και να προβαίνει στην ίδρυση άμιγών κρατικών ή μικτών βιομηχανιών.
- (2) Μετάθεση όφισταμένων βιομηχανιών—πού δεν είναι άμεσα συναρτημένες με την 'Αθήνα—στην περιφέρεια με μέτρα άμεσης κρατικής παρέμβασης. 'Αντίθετα με ενέργειες που είχαν αρχίσει πρό διετίας, για *μετεγκατάσταση* βιομηχανιών από την περιοχή της 'Αθήνας, προτείνονται σήμερα *κίνητρα* για την ανάπτυξη του βιομηχανικού τομέα στην περιφέρεια της 'Αθήνας.
- (3) Μετάθεση συνολικών λειτουργιών με πρωτοβουλία του Κράτους σε επιθυμητούς πόλους αστικής ανάπτυξης. Παιδεία και Περίθαλψη προσφέρονται ιδιαίτερα για την πραγματοποίηση αυτού του στόχου.
- (4) 'Αποκέντρωση και «επιτελικών» λειτουργιών, που δεν είναι απαραίτητο να βρίσκονται στην πρωτεύουσα για λόγους ενότητας ή ταχύτητας των διοικητικών διαδικασιών.
- (5) Κρατική τόνωση και ενίσχυση όλων των μορφών τοπικής πολιτιστικής δραστηριότητας και συντήρησης όλων των στοιχείων τοπικής πολιτιστικής παράδοσης με επίκεντρο τα περιφερειακά αστικά κέντρα.
- (6) 'Αποκέντρωση στον τομέα των Μεταφορών. 'Η ύπαρξη πάντως ενός υπερλιμανιού και υπερασφοδισμού στην περιοχή της πρωτεύουσας δημιουργεί πρόσθετα προβλήματα κυκλοφορίας και φορτίσας των δικτύων τα οποία απαιτούν την από κοινού αντιμετώπισή τους.

3.3 'Η άποσυμφόρηση της 'Αθήνας πρέπει όμως να συνδυασθεί με μία σφαιρική πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης, ή οποία πέρα από τις ενέργειες για αποκέντρωση θα στοχεύει και στην ανάπτυξη των δυνατότητων που υφίστανται στις περιφέρειες. Αυτό οδηγεί στο αποτέλεσμα παράλληλα με τη μείωση των εσωτερικών πιέσεων της περιοχής της πρωτεύουσας να ανακαταλάβει και η τάση συγκεντρωτισμού στην πρωτεύουσα, που αποβαίνει εις βάρος της περιφέρειας. 'Ετσι, θα δημιουργηθεί στον ελληνικό χώρο ένα πλέγμα επιτελικών και άλλων συνολικών λειτουργιών που θα αντικαταστήσει τη σημερινή υπερσυγκέντρωση στην πρωτεύουσα και θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για μία καλύτερη ποιότητα ζωής.

3.4 Στο μοντέλο ανάπτυξης της 'Αθήνας που διαγράφουμε, η οικονομική βάση της πόλης παραμένει ο *τριτογενής τομέας*, πιθανόν χωρίς ουσιαστικές ποσοτικές μεταβολές, αλλά με σαφείς ποιοτικές ανακατατάξεις. 'Η αποκεντρωμένη Διοίκηση π.χ. διαμοιρασμένη σε Περιφερειακά Τμήματα της Κεντρικής Διοικήσεως, σε Δευτεροβάθμια Αυτοδιοίκηση των επιμέρους δήμων, θα καλύπτει κατά μεγάλο ποσοστό τις ανάγκες της μητροπολιτικής περιοχής. 'Η αναδιοργάνωση και η εξύγιανση της πόλης, και μάλιστα των χώρων καθημερινής ζωής, δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί χωρίς μετάθεση των κέντρων αποφάσεων σε χαμηλότερα επίπεδα, δηλαδή την Αυτοδιοίκηση πρώτου και δεύτερου βαθμού. 'Η αποκέντρωση της κεντρικής και της παράλληλης Διοικήσεως θα παρασύρει άλλωστε και ένα μήμα ιδιωτικών επιχειρήσεων. 'Αντίστοιχη αναδιάρθρωση αναμένεται στο *δευτερογενή τομέα* και κυρίως στη μεταποίηση. Μία μητρόπολη όπως η 'Αθήνα, είναι φυσικό να συγκεντρώνει βιομηχανίες που εγκαθίστανται στον τόπο κατανάλωσης του τελικού προϊόντος (market oriented). 'Η μετάθεση όμως των κέντρων λήψεως αποφάσεων των διοικητικών υπηρεσιών και τα μέτρα της κρατικής παρέμβασης θα πρέπει να απομακρύνουν όλες τις άλλες βιομηχανίες. 'Αλλωστε η όρθα επιλεγμένη επενδυτική πρωτοβουλία του κράτους σε άλλα σημεία του εθνικού χώρου θα προσανατολίζει ανάλογα και την ιδιωτική επένδυση. Παράλληλα, η βιοτεχνία, συσπειρωμένη σε βιώσιμες παραγωγικές μονάδες, θα προσφέρει απασχόληση μέσα στον αστικό χώρο σε μικρές διασπαρτες ζώνες.

3.5 'Όσον αφορά στο δεύτερο στόχο των προτάσεων, πιστεύουμε ότι τα μέτρα και τα έργα που πρέπει να έχουν προτεραιότητα στην 'Αθήνα αφορούν στην κοινωνική υποδομή. Πέρα από τις απόλυτα απαραίτητες επενδύσεις για αποχέτευση και αντιπλημμυρικά έργα, θεωρούμε πως οι προσπάθειες θα πρέπει να συγκεντρωθούν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής και μάλιστα εκείνων των συνοικιών που έχουν τις μεγαλύτερες ανάγκες. 'Επιλέγουμε τρεις βασι-

κούς τομεῖς ἐπέμβασης αὐτῆς τῆς κατηγορίας, πού ἔχουν εὐρύτερες ἐπιπτώσεις

—στήν κατοικία καί τόν κοινωνικό ἐξοπλισμό,

—στήν ἀναυχή,

—στὶς συγκατοικίες.

Τὸ πρόβλημα τῆς κατοικίας τόσο στά ἐπίπεδα τῆς ποσότητας, τῆς ποιότητας καί τῆς τιμῆς αὐτῆς καθεαυτὴν τῆς στέγης θεοῦ καί στοῦ ἐπίπεδο τοῦ εὐρύτερου τῆς περιβάλλοντος (πυκνότητα καί εἶδος δόμησης, κοινόχρηστοι χώροι, κοινωνικός ἐξοπλισμός), μπορεῖ καί πρέπει νά ἀντιμετωπισθεῖ μέ *ἀνάπλαση*. Στόχοι τῆς ἀνάπλασης εἶναι:

— ἡ βελτίωση τῆς ποιότητος ζωῆς τῶν κατοίκων μέ τὴν ἐξασφάλιση ἐνὸς ἱκανοποιητικὰ ὁργανωμένου «ἀστικοῦ χώρου», καί

— ὁ ἐλεγχόμενος *προσανατολισμός* τῆς *ιδιωτικῆς ἐπενδυτικῆς πρωτοβουλίας*.

Οἱ περιοχὲς ἀνάπλασης θά ἐπιλεγοῦν μέ κριτήρια:

— τὴ θέση τῆς περιοχῆς καί τὴ διασύνδεσή τῆς μέ ἄλλες περιοχὲς καί λειτουργίες τῆς πόλης,

— τὴν ὑφιστάμενη πυκνότητα δομήσεως καί πληθυσμοῦ,

— τὴν ποιότητα τῶν κτιρίων,

— τὸ βαθμὸ ὑπαρξῆς τεχνικῆς καί κοινωνικῆς υποδομῆς,

— τὸ θεσμικὸ καθεστὸς καί τὴν ἀξία τῆς γῆς.

Ὡς μέσον γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς ἀνάπλασης θά χρησιμοποιηθοῦν ἐνδεικτικὰ: ὁ ἀστικός ἀναδοσμός (κτηματικές ὁμάδες), ἡ πιθανὴ αὐξηση τοῦ συντελεστοῦ δόμησης στὶς οἰκοπεδικὲς ἐκτάσεις, ὅπως αὐτὲς θά καθοριστοῦν τελικὰ ἀπὸ τὶς σχετικὲς μελέτες, ἡ δανειοδότηση τοῦ φορέα ἐφαρμογῆς ἀντὶ τῆς δανειοδοτήσεως γιὰ αὐτοστέγαση.

Μιά τέτοια ἀνάπλαση, πού θά ἀξιοποιεῖ τὶς ὑφιστάμενες ἐπενδύσεις καί θά προσανατολίζει μέσα σὲ ἓνα ἐπιθυμητὸ, σχεδιασμένο πλαίσιο τὶς μελλοντικές, εἶναι ὁ μόνος ρεαλιστικὸς τρόπος ἐξασφάλισης κοινοχρήστων χώρων ἰδιαίτερα στὶς περιφερειακὲς συνοικίες στὴν κλίμακα πού ἀπαιτεῖται. Μπορεῖ ὅμως ἀκόμη νά χρησιμοποιηθεῖ καί σὲ ὑποβαθμισμένους κεντρικὲς περιοχὲς μεταβάλλοντάς καί ἐξυγιαίνοντάς τὴ δομὴ τῶν λειτουργιῶν τῆς πόλης.

Τὸ θέμα τῆς ἀναυχῆς μέ τὴν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὅρου (ἀξιοποίηση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου, παραθερισμός, κλπ.) κρίνεται ὅτι πρέπει νά ἀντιμετωπιστεῖ πῶς σφαιρικὰ. Ἡ δημιουργία π.χ. ἐκτεταμένων ζωνῶν γιὰ παραθεριστικὴ κατοικία, κυρίως στὶς ἀκτὲς τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς πρωτεύουσας, ἐπιλύει ἓνα μέρος τοῦ προβλήματος δημιουργώντας ἄλλα, ὅπως:

— τὴν ἀπαίτηση κατασκευῆς πολυδάπανων ἔργων τεχνικῆς υποδομῆς, ὅταν ἀκόμη ὑπάρχουν σοβαρὲς ἐλλείψεις σὲ σχετικὰ ἔργα μέσα στὴν περιοχὴ πόλης (π.χ. ἔργα ἀποχέτευσης, ὕδρευσης, ἀντιπλημμυρικὰ κ.ἄ.),

— τὴν κατάληψη ἀπὸ ἀτομικὲς ἰδιοκτησίες χώρου ἀπαραίτητου γιὰ κοινόχρηστες λειτουργίες, τὸ διαθέσιμο τμήμα τοῦ ὁποίου σήμερα ἤδη εἶναι ἀνεπαρκὲς γιὰ τὶς ἀνάγκες 3.5 ἑκ. κατοίκων,

— τὴν αὐξηση τῆς μετακίνησης καί τοῦ κυκλοφοριακοῦ φόρτου,

— τὴν αὐξηση τῆς ζήτησης καί συνεπῶς τῆς τιμῆς τῆς γῆς.

Ἀντίθετα, στόχος τῆς πρότασης πού ὑποβάλλεται ἐδῶ εἶναι ἀπ' τὴ μιά μεριὰ ὁ περιορισμός τῆς ἀνάγκης φυγῆς ἀπὸ ἓνα ἀποπνικτικὸ ἀστικὸ περιβάλλον καί ἀπ' τὴν ἄλλη ἡ ἱκανοποίηση αὐτῆς τῆς ἀνάγκης μέ «κοινωνικὸ» σὲ ἀντίθεση μέ τὸν «ἀτομικὸ» τρόπο καί μέ περιορισμένο κόστος ἐπενδύσεων. Συγκεκριμένα, προτείνεται:

— ἡ ὁργάνωση τῆς περιοχῆς κατοικίας ἔτσι, ὥστε νά προσφέρει καλὸτερον περιβάλλον καί διεξόδους ἀναυχῆς γιὰ καθημερινὲς ἀνάγκες (παιδικὲς χαρὲς, πολιτιστικὰ κέντρα, ὁργανωμένο πρᾶσινο κλπ.),

— ἡ δημιουργία μεγαλύτερων κέντρων ἀναυχῆς σὲ προσφερόμενους χώρους μέσα στοῦ λεκανοπέδιο, ὅπως τὸ Φαληρικὸ Δέλτα, ἡ περιοχὴ Πνευματικοῦ Κέντρου Ἀθῆνας, οἱ ζώνες προστασίας στὶς πλαγιὰς τοῦ Ὑμηττοῦ καί τοῦ Αἰγάλεω,

— ἡ ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν παραθερισμοῦ τῶν μέσων καί χαμηλῶν εἰσοδημάτων, πού ἀποτελοῦν τὴ μεγάλη μάζα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς μητροπολιτικῆς περιοχῆς μέ:

— τὴ διέγερση τοῦ θεσμοῦ τῶν παιδικῶν κατασκηνώσεων,

— τὶς περιοδικὰ ἐνοικιαζόμενες παραθεριστικὲς κατοικίες, π.χ. δημοτικῆς ἰδιοκτησίας,

— τὴν ὁργάνωση χώρων γιὰ camping,

— τὴν ἐνοίκιαση καταλυμάτων στοὺς ὑφισταμένους στὴν εὐρύτερη περιοχὴ οἰκισμούς.

Ὁ τομέας τῶν μεταφορῶν καί ειδικότερα ἡ *ὁδικὴ κυκλοφορία* στὴν περιοχὴ πρωτεύουσας ἔχουν μελετηθεῖ περισσότερο ἴσως ἀπὸ ὅ,τιδήποτε ἄλλο. Ἐν τούτοις, ὅλες οἱ μελέτες πού ἔχει ἀναθέσει τὸ κράτος καταλήγουν σὲ προτάσεις γιὰ τὴν κατασκευή πολυδάπανων ἔργων, κύριο χαρακτηριστικὸ τῶν ὁποίων εἶναι ὅτι ἐπιτείνουν τὴν συγκέντρωση ἐπενδύσεων καί δραστηριοτήτων στὴν Ἀθήνα, δημιουργώντας ἔτσι ἓνα φαῦλο κύκλο. Ὑποδεικνύεται ἡ ἀνάγκη μεγαλύτερης διερεύνησης καί ἀνάλυσης τῶν κυκλοφοριακῶν συνθηκῶν καί προσδιορισμοῦ τῶν αἰτίων πού τὶς προκαλοῦν. Ἐνα ἀπὸ τὰ πρῶτα γενικὰ μέτρα πού πρέπει νά ληφθοῦν, εἶναι καί ἡ κατάργηση τοῦ κατακερματισμοῦ καί τῆς πολλαπλῆς ἐπικάλυψης τῶν ἀρμόδιοι τῶν διαφορῶν ὑπηρεσιῶν ὅσον ἀφορᾷ στὸν προγραμματισμὸ τῶν ἔργων τῆς Ἀθῆνας. Ἐνα ἄλλο ἀπὸ τὰ ἄμεσα μέτρα εἶναι ἡ ἀξιοποίηση καί χρησιμοποίηση τῶν μαθηματικῶν προτύπων τῆς μελέτης «Κυκλοφορίας-Μεταφορῶν Ἀθηνῶν» γιὰ τὴν διερεύνηση διαφόρων ἐναλλακτικῶν

λύσεων, στίς ὁποῖες θά μεταβάλλονται τά ποσοστά τῶν μετακινήσεων γιά τά δημόσια καί γιά τά ἰδιωτικά μεταφορικά μέσα πρὸς ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερο ὄφελος τῶν δημόσιων μεταφορικῶν μέσων ἕως τὴν ἐξεύρεση μιᾶς οἰκονομικά καί κοινωνικά ἀποδεκτῆς λύσης.

3.6 Ἡ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων προϋποθέτει ἀπαραιτήτως τὰ ἀκόλουθα:

- πολιτική βούληση γιά καθιέρωση τοῦ προγραμματισμοῦ καί τοῦ σχεδιασμοῦ ὡς μεθοδολογίας ἀντιμετώπισης τῶν χωροταξικῶν καί πολεοδομικῶν προβλημάτων,
- διοικητικό μηχανισμό σέ περιφερειακό καί τοπικό ἐπίπεδο γιά τὴν ἐπεξεργασία καί ἐφαρμογὴ τῶν προτάσεων,
- τὴ συγκατάθεση, τὴν ἐνεργὴ καί οὐσιαστικὴ

συμμετοχὴ τῶν κοινωνικῶν φορέων καί τῶν κατοίκων στὸν καθορισμὸ τῶν ἀναγκῶν, τὸν προγραμματισμὸ καί τὴν ἐφαρμογὴ τῶν σχεδίων.

- ἀποφασιστικὸτητα στὴν ὑπερνίκηση τῶν ὀργανωμένων ἢ ὄχι ἰδιωτικῶν μεγαλοσυμφερόντων,
- θεσμικὲς ἀλλαγές στὸν τρόπο λήψεως τῶν ἀποφάσεων καί στὴν πολιτικὴ γῆς σέ ἐθνικὸ ἐπίπεδο,
- τὴν ἐκπόνηση καίριων μελετῶν πρὶν ἀπὸ τὴν υἱοθέτηση ἀποφάσεων καί τὴν ἀνάληψη ἔργων.

Ἄν οἱ παραπάνω ὁροι δὲν τηρηθοῦν, ἡ ὁποιαδήποτε ὑπόδειξη ἢ πρόταση, ὁ ὁποιοσδήποτε προγραμματισμὸς καί σχεδιασμὸς, τὸ ὅποιοδήποτε χωροταξικὸ ἢ ρυθμιστικὸ σχέδιο, κινδυνεύει νὰ ἔχει τὴν τύχη ποῦ εἶχαν καί ὅλα τὰ προηγούμενα: νὰ μείνει ἀνεφάρμοστο.